

Fimmtudaginn 28. mars 1996.

Nr. 71/1995.

Lakkrísgerðin Kólus hf.

(Gústaf Þór Tryggvason hrl.)

gegn

protabúi Miklagarðs hf.

(Ástráður Haraldsson hrl.)

Gjaldþrotaskipti. Riftun. Óvenjulegur greiðslueyrir.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Markús Sigurbjörnsson og Gunnlaugur Claessen og Þorgeir Örlygsson prófessor.

Áfrýjandi skaut málinu til Hæstaréttar með stefnu 3. mars 1995. Hann krefst aðallega sýknu af kröfum stefnda, en til vara, að sér verði aðeins gert að greiða 504.700 krónur. Í báðum tilvikum krefst áfrýjandi málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti.

Stefndi krefst staðfestingar hins áfrýjaða dóms og málskostnaðar fyrir Hæstarétti.

I.

Bú Miklagarðs hf. var tekið til gjaldþrotaskipta 15. júní 1993. Fram til þess tíma átti félagið gagnkvæm viðskipti við áfrýjanda. Fólust viðskiptin annars vegar í kaupum Miklagarðs hf. á framleiðsluvörum áfrýjanda allt frá nóvember 1991 og hins vegar í kaupum áfrýjanda á strásykri, flórsykri og salti í heildsölu frá félaginu, en þau viðskipti hófust í apríl 1992. Seldi Miklagarður hf. vörur frá áfrýjanda í verslunum sínum, en áfrýjandi notaði fyrrnefndar vörur frá Miklagarði hf. sem hráefni í framleiðslu sína. Á tólf mánaða tímabili, frá apríl 1992 fram í byrjun mars 1993, var heildarmagn þess, sem áfrýjandi keypti í þessu skyni í mánaðarlegum innkaupum af Miklagarði hf., rúmlega 75 tonn.

Af gögnum málsins verður ráðið, að fram í mars 1993 hafi hvor aðilinn í framangreindum viðskiptum gert upp skuldir sínar við hinn mánaðarlega með víxlum eða peningum, en skuldajöfnuði virðist aldrei hafa verið beitt. Þá verður ekki annað séð en lengst af hafi aðilarnir staðið í skilum með greiðslu víxla, sem fóru milli þeirra. Á því varð þó breyting á fyrstu mánuðum ársins 1993, þegar vanskil urðu af hendi Miklagarðs hf. á víxilskuldum við áfrýjanda. Upp úr

miðjum mars á því ári stóð Mikligarður hf. í skuld við áfrýjanda samkvæmt tveimur víxlum, sem voru í gjalddaga 14. febrúar og 14. mars 1993, samtals 504.700 krónur. Átti áfrýjandi þá einnig víxil á hendur félaginu með gjalddaga 14. apríl það ár, að fjárhæð 401.692 krónur. Hinn 22. mars 1993 hafði Mikligarður hf. enn fremur tekið út vörur hjá áfrýjanda frá byrjun mánaðarins fyrir 244.717 krónur. Voru því skuldir félagsins við áfrýjanda á síðastgreindum degi orðnar 1.151.109 krónur, en þar af voru skuldir, að fjárhæð 646.409 krónur, enn ekki gjaldfallnar.

Hinn 22. mars 1993 keypti áfrýjandi samtals 44.050 kg af sykri af Miklagarði hf. fyrir 1.749.126 krónur. Var sú fjárhæð færð áfrýjanda til gjalda á viðskiptareikningi hjá Miklagarði hf. Með bréfi 14. apríl 1993 lýsti áfrýjandi yfir skuldajöfnuði við Miklagarð hf. á áður-nefndum skuldum félagsins við sig, 1.151.109 krónum, sem þá voru allar fallnar í gjalddaga, auk vöruúttektar félagsins hjá áfrýjanda fyrir 44.779 krónum á tímabilinu frá 23. mars 1993 til loka þess mánaðar, samtals 1.195.888 krónum. Stóðu þá eftir 553.238 krónur af skuld áfrýjanda vegna kaupanna 22. mars 1993. Tilkynnti áfrýjandi í umræddu bréfi, að sú fjárhæð yrði greidd Miklagarði hf. 15. maí 1993 að frá dregnum vöruúttektum félagsins fram til þess tíma. Af þeirri greiðslu varð þó ekki. Samkvæmt reikningum áfrýjanda tók Mikligarður hf. út vörur hjá honum á tímabilinu frá byrjun apríl til miðs júní 1993 fyrir samtals 379.416 krónur. Stóðu þá eftir af skuld áfrýjanda við félagið 173.822 krónur. Gerði áfrýjandi upp skuldina með greiðslu til stefnda 18. júní 1993, en að með töldum dráttarvöxtum, 1.821 krónu, nam fjárhæð hennar 175.643 krónum.

Með greiðslu þessari telur áfrýjandi sig hafa orðið skuldlausan við stefnda. Stefndi virðist við höfðun málsins hafa talið reikningsstöðuna milli þeirra aðra en að framan greinir í nokkrum atriðum, en fyrir Hæstarétti deila aðilar ekki um, að viðskipti þeirra hafi endanlega verið gerð upp með fyrrnefndri greiðslu áfrýjanda.

II.

Stefndi leitar í málinu riftunar á greiðslu skuldar Miklagarðs hf. við áfrýjanda, sem stefndi telur áfrýjanda hafa fengið með skuldajöfnuði á hluta af kaupverði sykurs af Miklagarði hf. í viðskiptum þeirra 22. mars 1993. Í héraðsdómsstefnu telur stefndi greiðslu

Þessa hafa verið að fjárhæð 1.476.037 krónur, og krefst hann þar aðallega endurgreiðslu á henni úr hendi áfrýjanda. Af gögnum málsins verður ráðið, að stefndi hafi fundið þessa fjárhæð með því að leggja saman skuld Miklagarðs hf. við áfrýjanda 22. mars 1993, 1.151.109 krónur, og vöruúttekt félagsins hjá honum til loka mars, 44.779 krónur, og í apríl 1993, 280.150 krónur. Eru þetta samtals 1.476.038 krónur.

Í héraðsdómsstefnu er gerð sú varakrafa af hálfu stefnda, að áfrýjanda verði gert að greiða 1.059.920 krónur. Þá fjárhæð finnur stefndi á þann hátt, að frá aðalkröfu, 1.476.038 krónum, dregur hann vöruúttektir Miklagarðs hf. hjá áfrýjanda frá 23. mars til loka apríl 1993, sem stefndi telur í stefnunni samtals hafa numið 330.826 krónum. Að auki dregur stefndi síðan frá úttektir Miklagarðs hf. í maí og júní 1993, samtals 85.291 krónu. Reiknar stefndi þannig í varakröfu sinni með því, að úttektir, að fjárhæð alls 416.117 krónur, komi til frádráttar aðalkröfu.

Undir rekstri málsins fyrir héraðsdómi gerði áfrýjandi ýmsar athugasemdir við útreikning á kröfum stefnda. Í meginatriðum vörð-uðu þessar athugasemdir annars vegar aðalkröfu stefnda, sem áfrýj-andi taldi eiga að lækka um 76.377 krónur, úr 1.476.038 krónum í 1.399.661 krónu. Fann áfrýjandi þessa lækkunarfjárhæð þannig, að frá áðurnefndri peningagreiðslu sinni 18. júní 1993, 175.643 krón-um, dró hann samanlagða fjárhæð vöruúttekta Miklagarðs hf. hjá sér í maí og júní 1993, sem hann taldi með réttu vera 99.266 krónur. Hins vegar gerði áfrýjandi athugasemd um fjárhæðir vöruúttekta Miklagarðs hf., sem hann taldi vera vantaldar um 8.078 krónur. Þá fjárhæð taldi áfrýjandi eiga að leggja við fyrrgreindar 416.117 krón-ur, þannig að í varakröfu stefnda ætti að draga 424.195 krónur frá 1.399.661 krónu, og ætti varakrafan þannig að vera 975.466 krónur.

Við munnlegan flutning málsins í héraði samþykkti stefndi fyrr-greindar athugasemdir, sem áfrýjandi gerði við varakröfu hans, og lækkaði hana þannig í 975.466 krónur. Héraðsdómari tók varakröf-una til greina og dæmdi áfrýjanda til að greiða stefnda 975.466 krónur auk vaxta og málskostnaðar.

Samkvæmt málflutningi stefnda fyrir Hæstarétti átti endanleg varakrafa hans fyrir héraðsdómi að svara til heildarfjárhæðar skulda Miklagarðs hf. við áfrýjanda, áður en viðskipti þeirra voru gerð um sykur 22. mars 1993. Skuldin var, sem áður segir, 1.151.109

krónur. Undir rekstri málsins í héraði samþykkti stefndi hins vegar að lækka varakröfu sína í 975.466 krónur til samræmis við athugasemdir áfrýjanda, og var sú krafa tekin til greina í hinum áfrýjaða dómi. Fyrir Hæstarétti krefst stefndi staðfestingar héraðsdóms. Verður því að líta svo á, að hann samþykki, að heildarfjárhæð skulda Miklagarðs hf. við áfrýjanda 22. mars 1993 hafi verið þær 975.466 krónur, sem honum voru dæmdar í héraði úr hendi áfrýjanda.

III.

Samkvæmt gögnum málsins virðist áfrýjandi hafa keypt samtals 75.475 kg af sykri og salti af Miklagarði hf. sem hráefni til vöruframleiðslu frá upphafi þessara viðskipta þeirra í byrjun apríl 1992 og fram til 9. mars 1993. Þar af voru 72.325 kg af sykri. Keypti áfrýjandi þessar vörur að jafnaði mánaðarlega og í nokkuð misjöfnu magni, en að meðaltali námu kaupin á sykri rúmlega 6.000 kg á mánuði. Hinn 22. mars 1993 keypti áfrýjandi á hinn bóginn af Miklagarði hf. 44.050 kg af sykri fyrir samtals 1.749.126 krónur. Samsvaraði þetta nánast sjöföldu því sykurmagni, sem áfrýjandi hafði fram til þess tíma keypt af Miklagarði hf. að meðaltali á mánuði. Á því tímamarki átti áfrýjandi, sem áður segir, kröfur á hendur félaginu, að fjárhæð samtals 1.151.109 krónur, og voru þær að þó nokkru leyti þá þegar í vanskilum. Í kjölfar þessara kaupa lýsti áfrýjandi síðan yfir skuldajöfnuði, sem hvorki hafði verið samið um fyrir fram né átti sér hliðstæðu í fyrri viðskiptum hans við Miklagarð hf.

Samkvæmt þessu og að öðru leyti með vísan til forsendna hins áfrýjaða dóms verður fallist á það með stefnda, að áfrýjandi hafi með þessum viðskiptum í reynd fengið skuld Miklagarðs hf. við sig greidda með vörum, sem telja megi óvenjulegan greiðslueyri í skilningi 1. mgr. 134. gr. laga nr. 21/1991 um gjaldþrotaskipti o. fl. Eru ekki efni til að líta svo á, að greiðslan hafi getað virst venjuleg eftir atvikum. Verður áfrýjanda því gert að þola riftun á greiðslunni, sem samkvæmt áður sögðu verður talin hafa verið 975.466 krónur, jafnframt því að endurgreiða stefnda sömu fjárhæð. Ber áfrýjanda að greiða stefnda fjárhæðina með dráttarvöxtum frá 25. mars 1994, en þann dag var mánuður liðinn, frá því að stefndi lýsti yfir riftun og

krafði áfrýjanda um endurgreiðslu, sbr. 3. mgr. 9. gr. vaxtalaga nr. 25/1987.

Áfrýjandi verður dæmdur til að greiða stefnda málskostnað í héraði og fyrir Hæstarétti, sem er ákveðinn í einu lagi, eins og í dómsorði greinir.

D ó m s o r ð:

Rift er greiðslu á skuld Miklagarðs hf. við áfrýjanda, Lakk-rísgerðina Kólus hf., að fjárhæð 975.466 krónur.

Áfrýjandi greiði stefnda, þrotabúi Miklagarðs hf., 975.466 krónur með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá 25. mars 1994 til greiðsludags og samtals 200.000 krónur í málskostnað í héraði og fyrir Hæstarétti.

Dómur Héraðsdóms Reykjavíkur 8. desember 1994.

Mál þetta, sem tekið var til dóms fimmtudaginn 17. nóvember sl., hefur þrotabúi Miklagarðs hf., kt. 601083-0869, Lágmúla 5, Reykjavík, höfðað fyrir Héraðsdómi Reykjavíkur með stefnu, birtri 22. mars 1994, á hendur Lakk-rísgerðinni Kólus hf., kt. 630872-0149, Tunguhálsi 5, Reykjavík.

Endanlegar dómkröfur stefnanda eru aðallega eftirgreindar:

1. Að rift verði með dómi greiðslu á viðskiptaskuld Miklagarðs hf. við stefnda, að fjárhæð 1.476.037 kr.
2. Að stefndi verði dæmdur til að endurgreiða stefnanda 1.476.037 kr. Þá krefst stefnandi dráttarvaxta af tildæmdri fjárhæð frá 1. apríl 1993 til greiðsludags samkvæmt ákvæðum III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987. Jafnframt krefst hann þess, að dæmt verði, að dráttarvextir leggist við höfuðstól á tólf mánaða fresti, í fyrsta sinn 1. apríl 1994, í samræmi við 12. gr. sömu laga.
3. Að stefndi verði dæmdur til að greiða stefnanda málskostnað að mati dómsins, og beri málskostnaðarfjárhæð dráttarvexti samkvæmt III. kafla laga nr. 25/1987 frá 15. degi eftir dómsuppsögu til greiðsludags.

Endanlegar varakröfur stefnanda eru eftirgreindar:

1. Að rift verði með dómi greiðslu á viðskiptaskuld Miklagarðs hf. við stefnda, að fjárhæð 1.476.037 kr.
 2. Að stefndi verði dæmdur til að endurgreiða stefnanda 975.466 kr.
- Þá eru í varakröfu gerðar sömu kröfur og í aðalkröfu um vexti og málskostnað.

Dómkröfur stefnda eru þær, að hann verði sýknaður af öllum kröfum stefnanda, bæði aðal- og varakröfum, og að viðurkenndur verði skuldajöfn-

uður aðila svo og, að stefnda verði tildæmdur málskostnaður úr hendi stefnanda.

Sáttaumleitanir fyrir dómi hafa ekki borið árangur.

Málavextir.

Mikligarður hf. var upphaflega sameignarfélag í eigu Sambands íslenskra samvinnufélaga og þriggja kaupfélaga, stofnaður í janúar 1983, til þess að reka stórmarkað með matvöru og sérvöru í Holtagörðum. Hinn 1. janúar 1990 var Miklagarði sf. breytt í hlutafélag, Miklagarð hf., en þá sameinuðust félaginu verslunardeild Sambandsins og verslunarrekstur Kron. Tilgangur hlutafélagsins skyldi vera heildsölu- og smásöluverslun, innflutningur, rekstur fasteigna, lánastarfsemi og skyldur atvinnurekstur. Mikligarður hf. rak um skeið fjóra stórmarkaði undir nafninu Kaupstaður og auk þess fimm svonefndar 11/11-verslanir auk stórmarkaðarins í Holtagörðum og umfangsmikillar innflutningsverslunar.

Mikligarður hf. var rekinn með stórfelldu tapi allt frá byrjun. Eigið fé félagsins var neikvætt um 355 milljónir króna bókhaldsárið 1991-1992, en tap á rekstrinum það tímabil var 395 milljónir króna. Samkvæmt áritun endurskoðenda fyrirtækisins á rekstrarreikning þess fyrir árið 1991 var vafamál, hvort félagið gæti haldið áfram starfsemi sinni. Þegar þetta lá ljóst fyrir, greip stjórn félagsins til þess ráðs að auka hlutafé með það að markmiði að bjarga rekstrinum. Í kjölfar þess var 30. september 1992 ákveðið að auka hlutafé fyrirtækisins úr 53 milljónum í 670 milljónir. Átti sú ráðstöfun að tryggja rekstur og efnahag Miklagarðs hf. til frambúðar. Í reynd var hlutaféð aukið um 453 milljónir, en þrátt fyrir þessar ráðstafanir var fyrirtækið áfram rekið með stórfelldu tapi.

Á stjórnarfundum 11. desember 1992 lagði þáverandi framkvæmdastjóri fram bráðabirgðauppgjör vegna rekstrar síðustu 11 mánaða og áætlaðrar afkomu fyrir 12. mánuðinn. Áætlun þessi gerði ráð fyrir, að halli ársins 1992 yrði 153,9 milljónir. Á fundinum komu fram áhyggjur stjórnarmanna af miklum taprekstri fyrirtækisins og stöðu ýmissa deilda þess.

Hinn 22. mars 1993 barst stjórn Miklagarðs hf. bréf frá bankastjórn Landsbanka Íslands, aðalviðskiptabanka fyrirtækisins, þar sem fram kom það álit stjórnar bankans, að Mikligarður hf. væri ekki í stakk búinn til að starfa áfram. Þetta álit bankastjórnar var reist á athugunum starfsmanna bankans og óendurskoðuðum drögum endurskoðenda Miklagarðs að ársreikningi fyrir árið 1992. Í bréfinu kom fram það álit bankans, að fjárhagsstaða félagsins væri orðin slík, að þegar yrði að grípa til ráðstafana, sem miðuðu að því, að rekstri félagsins yrði hætt. Einnig var tekið fram, að bankinn legði á það áherslu, að stjórn félagsins gerði grein fyrir því, hvaða

ráðstafanir hún áformaði að gera til að hætta starfsemi félagsins og gera upp við bankann og aðra kröfuhafa. Í bréfinu var það skilyrði sett fyrir framhaldi viðskipta, að fulltrúi bankans samþykkti dag hvern öll áform félagsins um greiðslur til einstakra lánardrottna.

Stjórn Miklagarðs hf. kom saman 22. mars 1993. Á þessum fundi voru lagðar fyrir stjórnina bráðabirgðatölur vegna uppgjörs ársins 1992, sem vísað var til í bréfi Landsbankans. Sýndu tölur þessar, að áætlað tap ársins 1992 var orðið 472.184.401 kr. Einnig ræddu fundarmenn áðurnefnt bréf Landsbankans og þær ráðstafanir, sem grípa yrði til í rekstri fyrirtækisins. Að loknum miklum umræðum samþykkti stjórnin þá tillögu stjórnarformanns að fela fulltrúum Sambandsins í stjórn Miklagarðs hf. að gera stjórn Sambandsins grein fyrir stöðu Miklagarðs hf. Stjórn Miklagarðs hf. kom svo aftur saman 25. mars 1993. Á þeim fundi var lýst þeirri ákvörðun Sambandsins að hætta afskiptum af rekstri Miklagarðs hf. og að leggja fyrir stjórn Miklagarðs hf. að selja fyrirtækið, annaðhvort í heilu lagi eða einstakar deildir þess. Á fundinum var ákveðið að segja upp öllum starfsmönnum félagsins frá 1. apríl 1993 að telja. Ákveðið var að ráðast ekki í neinar nýjar fjárfestingar og að greiða aðeins þær skuldir, sem óhjákvæmlegt væri að greiða til þess að geta haldið áfram rekstrinum. Þá skyldi aðeins kaupa þær vörur, sem nauðsynlegar væru til endursölu með skemmsta mögulega fyrirvara. Með sama hætti skyldi leitast við að afpakka þær vörur, sem ætla mætti, að yrðu fyrirtækinu fljótt íþyngjandi birgðalega. Að lokum skyldi stefnt að því að selja eignir og rekstrarþætti fyrirtækisins.

Í kjölfar þessa fundar var fjölmiðlum 26. mars 1993 send fréttatilkynning frá stjórn Sambandsins og stjórn Miklagarðs hf., og kom þar fram, að hallarekstur fyrirtækisins væri meiri en gert hefði verið ráð fyrir. Þar kom einnig fram, að ákveðið hefði verið að selja allar rekstrareiningar fyrirtækisins. Með bréfi framkvæmdastjóra Miklagarðs hf., dags. 31. mars 1993, var þessi ákvörðun kynnt og öllum „birgjum“ tilkynnt um breytta viðskiptahætti.

Pegar hér var komið, telur stefnandi fullvíst, að Mikligarður hf. hafi verið kominn í greiðslubrot, og fullyrðir, að stefnda hafi verið kunnugt eða mátt vera um það kunnugt. Bú Miklagarðs hf. var að beiðni stjórnar félagsins tekið til gjaldþrotaskipta 15. júní 1993 með úrskurði Héraðsdóms Reykjavíkur. Innköllun til kröfuhafa var birt í Lögbirtingablaði 7. júlí 1993, og var fyrsti skiptafundur haldinn 3. nóvember 1993. Samtals námu lýstar kröfur í búið 1.778.822.754,83 kr.

Lýsing stefnanda.

Stefnandi skýrir svo frá, að vöruúttektir stefnda hafi að langmestu leyti orðið í mars 1993, en á þeim tíma hafi verið til staðar viðskipta- og víxil-

skuld stefnanda við stefnda. Stefnandi hafi keypt vörur af stefnda árið 1993, og hafi þau vörukaup verið greidd með víxlum, gefnum út af Miklagarði hf. Eins og fram komi á yfirliti Emils Theódórs Guðjónssonar, löggilts endurskoðanda, hafi stefndi greitt fyrir úttektir sínar á árinu 1992 með peningum eða víxlum. Aðeins hafi verið skuldajafnað einu sinni á tímabilinu 1992 – 1993, en það hafi verið í mars 1993.

Riftunarbréf hafi verið sent stefnda 20. mars 1994. Stefndi hafi ekki fallist á riftun, og skiptastjórar þrotabúsins hafi því talið málsókn þessa óhjákvæmilega.

Skiptastjórar hafa lýst yfir, að þeir muni samþykkja almenna kröfu stefnda í þrotabúið, jafna að höfuðstól þeirri fjárhæð, sem þrotabúið vinnur úr hendi stefnda, auk vaxta til 15. júní 1993, ef krafa búsins um riftun og endurgreiðslu nái fram að ganga.

Stefnandi sundurliðar þannig greiðsluna, sem krafist er riftunar og endurgreiðslu á:

Skuldajöfnun á viðskiptaskuld í apríl 1993	kr.	569.645
Skuldajöfnun á víxliskuld í apríl 1993	–	906.392
Samtals	kr	1.476.037

sem er stefnufjárhæð þessa máls.

Undir rekstri málsins urðu málsaðilar sammála um, að eftirgreindar vöruúttektir kæmu til frádráttar við endurgreiðslu samkvæmt varakröfu:

Vöruúttekt 23. mars 1993	kr.	2.211
Vöruúttekt 23. mars 1993	–	14.940
Vöruúttekt 24. mars 1993	–	1.942
Vöruúttekt 26. mars 1993	–	7.091
Vöruúttekt 30. mars 1993	–	4.900
Vöruúttekt 30. mars 1993	–	13.695
Vöruúttekt í apríl 1993	–	280.150
Vöruúttekt í maí 1993	–	86.070
Vöruúttekt í júní 1993	–	13.196
Samtals	kr.	424.195

Þá nemur mismunur á úttektum hjá stefnda í maí og júní 1993 annars vegar og greiðsla hans með ávisun pr. 18. júní 1993, að fjárhæð 175.643 kr., hins vegar samtals 76.377 kr. Með öðrum orðum var vöruúttekt í maí og júní 1993 þegar greidd af stefnanda, en í staðinn kemur greiðsla stefnda með ávisun samkvæmt framansögðu að fullu til frádráttar.

Lýsing stefnda.

Stefndi skýrir frá því, að viðskipti aðila hafi hafist í nóvember 1991, en þá hafi stefnandi hafið innkaup hjá stefnda. Vörukaup stefnda hjá stefnanda hafi aftur á móti ekki hafist fyrr en í apríl 1992. Greiðslur hafi verið inntar sjálfstætt af hendi af hvorum aðila um sig á viðkomandi gjalddaga, allt þar til greiðslufall varð á víxlagreiðslum Miklagarðs hf. árið 1993.

Um miðbik marsmánaðar 1993 hafi Mikligarður hf. boðist til að selja stefnda gámafylli af strásykri og nokkuð af flórsykri á mjög góðu markaðsverði. Eftir að stefndi hafði fengið upplýsingar um, að verð á sykri færi stígandi og gæti í raun hækkað allverulega, hefði hann ákveðið að kaupa fram boðið magn, en jafnframt áskilið sér rétt til að láta vanskil á víxlagreiðslum ganga upp í viðskiptin, væri ekki skilum á víxlagreiðslum lokið áður. Á það leggur stefndi áherslu, að hann hafi ekki leitað að fyrra bragði eftir sykurkaupunum og þá til einhverrar skuldalúkningar, enda miklu meira magn keypt en þurft hefði til slíks.

Við vanskil Miklagarðs hf. á þriðja víslinum 14. apríl 1993 hafi Miklagarði hf. með bréfi stefnda, dags. 14. apríl 1993, verið gerð grein fyrir fyrrnefndum uppgjörmáta, sem eðlilegur var talinn, enda um vöruúttekt að ræða allt frá 2. desember 1992. Bréf þetta hafi verið staðfest með bréfi stefnanda, dags. 15. apríl 1993. Við áminnst skuldaskil 14. apríl 1993 hafi myndast inneign Miklagarðs hf. hjá stefnda, sem Mikligarður hf. hafi síðan gengið á með vöruúttektum allt fram í júnímánuð, þegar stefndi hafi reitt fram mismuninn í tékka til fullra skuldaskila.

Málsástæður og lagarök stefnanda.

Stefnandi telur, að almenn skilyrði til riftunar séu óumdeilanleg. Ljóst sé, að möguleikar kröfuhafa til að fá fullnustu krafna sinna aukist, ef riftun nái fram að ganga, og einnig sé ljóst, að greiðsla til stefnda á viðskiptaskuld Miklagarðs hf. hafi ekki verið í samræmi við greiðslur til annarra kröfuhafa og því leitt til mismununar kröfuhafa.

Kröfu sína um riftun reisir stefnandi á eftirfarandi:

A. Að greiðsla viðskiptaskuldar Miklagarðs hf. hafi verið innt af hendi með vöruúttekt stefnda, sem teljist óvenjulegur greiðslueyrir úr hendi Miklagarðs hf., og sé því greiðslan riftanleg með vísan til 1. mgr. 134. gr. gjaldþrotalaga nr. 21/1991.

B. Kröfu sína um riftun styður stefnandi einnig sjálfstætt því, að greiðslan hafi á ótilhlýðilegan hátt orðið stefnda til hagsbóta á kostnað annarra kröfuhafa og sé riftanleg með vísan til 1. mgr. 141. gr. gjaldþrotalaga.

Stefnandi telur, að skilyrði 1. mgr. 134. gr. gjaldþrotalaga séu fyrir hendi. Þessi skilyrði, sem séu hlutlæg, séu:

1. Að um sé að ræða greiðslu skuldar. Um þetta skilyrði vísist m. a. til könnunar, sem Emil Theódór Guðjónsson, löggiltur endurskoðandi, hafi unnið fyrir skiptastjóra á bókhaldi Miklagarðs hf. Þar komi greinilega fram, að um sé að ræða greiðslu viðskiptaskuldar, sem varð til vegna vörukaupa Miklagarðs hf. hjá stefnda.

2. Að greiðslan hafi verið innt af hendi á síðustu sex mánuðunum fyrir fresttag. Skuldin hafi verið greidd í aprílmánuði 1993, en frestdagur miðist við 15. júní 1993, er bú Miklagarðs hf. hafi verið tekið til gjaldþrotaskipta, og sé því tímamörkum greinarinnar fullnægt.

3. Að skuldin hafi verið greidd með óvenjulegum greiðslueyri. Um þetta skilyrði vísist til fyrrgreindrar könnunar Emils Theódórs Guðjónssonar, löggilts endurskoðanda. Í henni komi m. a. fram, að greiðslan sé óvenjuleg, sé litið til fyrri viðskipta fyrirtækjanna. Af skýrslunni sé ljóst, að Mikligarður hf. hafi í viðskiptum sínum við stefnda greitt skuldir sínar með víxlum, samþykktum af Miklagarði hf., og verði ekki séð, að um greiðslur í öðru formi hafi verið samið.

4. Að greiðslan hafi ekki verið venjuleg eftir atvikum, en stefnandi fullyrðir, að engin venja hafi tíðkast í viðskiptum aðila í þessa veru, og vísar m. a. um þetta skilyrði til könnunar Emils Theódórs, sem fyrr er getið.

Stefnandi reisir einnig riftunarkröfu sína sjálfstætt á 141. gr. gjaldþrotalaga og telur, að skilyrði lagagreinarinnar séu í fullu gildi, en þau séu:

1. Að greiðslan hafi verið ótilhlýðileg sem slík, m. a. vegna grandsemi stefnda um ógjaldfærni Miklagarðs hf.

2. Að greiðsla skuldarinnar hafi verið sumum kröfuhöfum til hagsbóta á kostnað annarra.

3. Að Mikligarður hf. hafi verið ógjaldfær, þegar greiðslan var innt af hendi.

4. Að stefndi hafi vitað eða mátt vita um ógjaldfærni Miklagarðs hf., þegar greiðslan hafi verið innt af hendi, og þau atvik, sem gerðu það að verkum, að greiðslan var ótilhlýðileg.

Auk framangreindra málsástæðna vísar stefnandi til skilnings fræðimanna og dómaframkvæmdar á þessum lagaákvæðum.

Krafan um endurgreiðslu sé reist á 1. mgr. 142. gr. gjaldþrotalaga að því leyti, sem riftunarkrafan byggist á 134. gr. laganna, en á 3. mgr. 142. gr. sömu laga að því leyti, sem riftunarkrafan sé reist á 141. gr. gjaldþrotalaga.

Krafan um vexti og dráttarvexti sé studd ákvæðum III. kafla laga nr. 25/1987. Krafan um málskostnað sé reist á 1. mgr. 130. gr., sbr. 129. gr., einkamálalaga nr. 91/1991.

Málsástæður og lagarök stefnda.

Stefndi mótmælir kröfu um riftun, enda öll viðskipti aðila skýr og eðlileg. Viðskiptareikningar aðila, ef rétt lesnir, hafi verið í samræmi hvor við annan. Viðurkennd raunskuld við gjaldþrot hafi verið greidd án tafar.

Eftir vörukaup stefnda í mars 1993 hafi viðskiptaskuld hans numið 954.930 kr. Hún hafi síðan lækkað um 401.692 kr. 14. apríl 1993 í 553.238 kr. og síðan eins og rakið sé í fram lögðum yfirlitum frá stefnda og víðar í málskjöllum.

Eins og fram komi í fram lögðu bréfi stefnda til Miklagarðs hf., dags. 14. apríl 1993, og síðar í bréfum til stefnanda, hafi enginn annar skilningur verið um greiðslu fyrir sykurúttektina. Hafi átt að haga greiðslu á annan hátt, hefðu aðilar gengið frá víxilgreiðslum vegna kaupa á sykrinum í mars og síðari viðskiptum. Það hafi ekki verið gert og ekki til þess ætlast.

Viðskipti aðila hafi í alla staði verið eðlileg og því fjarri lagi, að ákvæði 134. gr. gjaldþrotalaga eða 141. gr. sömu laga eigi við. Það sé ekki nóg, að tímamörk séu sett, en það sé hið eina, sem rétt sé í tilvitnun stefnanda í riftunarskilyrði.

Hugleiðingar skiptastjóra um vitneskju stefnda um yfirvofandi gjaldþrot stefnanda þremur mánuðum fyrir gjaldþrotið sé gróf, órökstudd ásökun, sem hefði ekki átt að sjást á prenti, þar eð um meiðyrði sé að ræða, og sæmi ekki lögmönnum að bera fram slíkan áburð í dómsmáli.

Ástæða sé til að mótmæla sérstaklega því, sem endurskoðandi kalli greiningar á viðskiptum, sem séu aðeins útbúnar til að gera einfalda hluti flókna og séu rangar og villandi.

Stefndi vísar til almennra reglna kröfuréttar og samningsréttar, enn fremur til meginreglna réttarfars um skýran málflutning, en framsetning máls þessa hafi verið svo óskýr, að vísa ætti málinu frá dómi „ex officio“. Í þessu sambandi sé vísað til 80. gr. laga nr. 91/1991. Málskostnaðarkröfu sína styður stefndi við 1. mgr. 130. gr. laga nr. 91/1991.

Forsendur og niðurstaða.

Stefnandi vísar um riftunarkröfu sína í fyrsta lagi til 1. mgr. 134. gr. gjaldþrotalaga nr. 21/1991. Samkvæmt þeirri grein er heimiluð riftun á greiðslu skuldar síðustu sex mánuði fyrir frestdag, m. a., ef greitt er með óvenjulegum greiðslueyri, nema greiðslan hafi virst venjuleg eftir atvikum.

Svo sem stefndi hefur sjálfur skýrt frá, hóf stefnandi kaup hjá stefnda í nóvember 1991. Vörukaup stefnda hjá stefnanda, þ. e. á sykri, hófust í apríl 1992 og voru framhald vörukaupa stefnda, sem áður höfðu verið gerð, fyrst hjá innflutningsdeild Sambands íslenskra samvinnufélaga og síðar hjá verslunardeild Sambandsins. Voru greiðslur fyrir andvirði innkaupa aðila inntar

af hendi sjálfstætt af hvorum aðila um sig á viðkomandi gjalddaga, þar til vanskil Miklagarðs hf. komu til árið 1993. Vöruúttekin í mars 1993, þ. e. umrædd sykurkaup, var í mun meira mæli en kaup stefnda höfðu verið allt til þess tíma.

Ljóst er, að málið snýst um greiðslu skuldar, sem ekki er sem slík umdeild milli málsaðila og var til komin, áður en umþrættur skuldajöfnuður í apríl 1993 var gerður. Líta verður svo á, að skuld Miklagarðs hf. í lok marsmánaðar 1993 hafi að hluta til verið gerð upp með vöruúttekt stefnda, þ. e. með sykurkaupum hans, og að hann hafi notað andvirði vörunnar til skuldajafnaðar á móti kröfu sinni á Miklagarð hf. Mikligarður hf. hafði aldrei fyrr greitt skuld sína við stefnda með vörum, þ. m. t. sykri.

Telja verður, að greiðsla skuldar með afhendingu á vörum, þ. á m. sykri, sé að jafnaði óvenjulegur greiðslueyrir í skilningi greinds lagaákvæðis, einnig í þeim viðskiptum, sem stefndi stundar. Greiðsla skuldarinnar fór fram með öðrum greiðslueyri en krafan samkvæmt efni sínu hljóðaði á.

Ekki er dregið í efa, að umræddur varningur, þ. e. sykurinn, hafi komið stefnda að góðum notum. Á hinn bóginn var ekki um að ræða þann greiðslueyri, sem samið var um í upphafi eða aðilar lögðu til grundvallar, að notaður yrði í upphafi, og svo sem áður er rakið, hafði Mikligarður hf. ekki í fyrri viðskiptum sínum við stefnda greitt skuldir sínar með þessum greiðslueyri. Breytir hér engu um, þótt stefndi hafi um langan tíma keypt sykur af stefnanda eða hliðstæðum aðilum. Einnig skiptir ekki máli, þótt Mikligarður hf. hafi, en ekki stefndi, átt frumkvæði að sykurkaupunum, þar sem regla 1. mgr. 134. gr. gjaldþrotalaga er hlutlæg.

Með skírskotun til þessa verður að telja ósannað, að umrædd greiðsla, þ. e. afhending Miklagarðs hf. á umræddum vörum til stefnda, hafi mátt virðast venjulegur greiðslueyrir í viðskiptum aðila eða virst venjuleg eftir atvikum. Verður því þegar af þeim ástæðum að fallast á heimild stefnanda til riftunar á greiðslu skuldarinnar á grundvelli 1. mgr. 134. gr. gjaldþrotalaga, svo sem hann gerir kröfu til. Kemur því krafa um riftun, sem reist er á 141. gr. gjaldþrotalaga, ekki til úrlausnar.

Stefnandi vísar um endurgreiðslukröfu sína m. a. á 1. mgr. 142. gr. gjaldþrotalaga. Samkvæmt 1. málslíð þess ákvæðis skal sá, sem hag hafði af riftanlegri ráðstöfun eða fullnustugerð, greiða þrotabúinu fé, er svarar til þess, sem greiðsla þrotamannsins hefur orðið honum að notum, þó ekki hærri fjárhæð en nemur tjóni þrotabúsins. Markmið ákvæðisins er að gera riftunarpola eins settan og hin riftanlega ráðstöfun hefði aldrei farið fram. Því verður að telja rétt, að stefndi greiði búinu fé, sem svari til verðmætis greiðslu á þeim degi, er ráðstöfun var gerð, þ. e., er vöurnar voru afhentar. Svo sem stefnandi hefur gert grein fyrir, nemur sú fjárhæð 1.476.037 kr.

Eins og fram kemur í stefnu, héldu viðskipti aðila áfram eftir umrædda vöruúttekt stefnda. Svo sem gerð var grein fyrir í sambandi við varakröfu stefnanda, nam vöruúttekt Miklagarðs hf. hjá stefnda, eftir að umræddur skuldajöfnuður var gerður, 424.195 kr. Samkvæmt því og með tilvísun til dóms Hæstaréttar, H. 1993, 2292, ber að draga þessa fjárhæð frá og enn fremur, svo sem að framan er lýst, 76.377 kr. vegna uppgjörs í maí og júní, þ. e. annars vegar vegna úttekta stefnanda á þessum tíma, sem þegar voru greiddar, og hins vegar greiðslu stefnda. Lýsti lögmaður stefnanda yfir því við aðalmeðferð málsins, að hann teldi þessa frádráttarliði rétta. Samkvæmt þessu ber því stefnda að greiða stefnanda 975.465 kr.

Með skírskotun til framangreinds er einnig fallist á upphafsdag vaxta samkvæmt kröfu stefnanda, 1. apríl 1993. Þegar tillit er tekið til þess, að greiðslan skal ekki nema hærri fjárhæð en nemur tjóni þrotabúsins, telur dómurinn rétt, að fjárhæðin beri vexti, sem séu jafnháir vegnu meðaltali vaxta af almennum óbundnum sparisjóðsreikningum hjá viðskiptabönkum og sparisjóðum, sbr. 7. gr. vaxtalaga nr. 25/1987, frá 1. apríl 1993 til þingfestingardags, 5. apríl 1994, en dráttarvexti samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá þeim degi til greiðsludags. Dráttarvextir leggist við höfuðstól skuldar á tólf mánaða fresti í samræmi við 12. gr. vaxtalaga, í fyrsta sinn 5. apríl 1995.

Eftir atvikum málsins og samkvæmt úrslitum þess þykir rétt, að stefndi greiði stefnanda 100.000 kr. í málskostnað.

Jón L. Arnalds héraðsdómari kvað upp dóm þennan.

D ó m s o r ð :

Greiðslu á skuld Miklagarðs hf. við stefnda, Lakkrisgerðina Kólus hf., að fjárhæð 1.476.037 kr., er rift.

Stefndi greiði stefnanda, þrotabúi Miklagarðs hf., 975.465 kr. með vöxtum, sem séu jafnháir vegnu meðaltali vaxta af almennum óbundnum sparisjóðsreikningum hjá viðskiptabönkum og sparisjóðum, frá 1. apríl 1993 til 5. apríl 1994, en með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá þeim degi til greiðsludags og enn fremur 100.000 kr. í málskostnað. Áfallnir dráttarvextir leggist við höfuðstól skuldar á tólf mánaða fresti í samræmi við 12. gr. vaxtalaga, í fyrsta sinn 5. apríl 1995.